

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>

УДК 338.467

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ PECULIARITIES OF TOURISM IN A STATE OF WAR

Зарубіна Антоніна Володимирівна

кандидат географічних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1457-9485>

Сіра Евеліна Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9488-0234>

Демчук Людмила Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5698-7113>

Zarubina Antonina

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Sira Evelina

State Institution of Higher Education «Uzhhorod State University»

Demchuk Lyudmila

Zhytomyr Polytechnic State University

Стаття присвячена визначенню особливостей функціонування туристичної галузі в умовах війни на основі трансформаційних перетворень туризму в Україні під час війни 2022 року. Актуальність дослідження полягає в необхідності розвитку туризму як однієї з основних галузей економіки під час війни та після її завершення. Мета статті – розробити рекомендації, спрямовані на відновлення туристичної галузі, яка постраждала внаслідок воєнних дій в Україні. Для досягнення поставленої мети визначено важливість туристичного ринку України для сусідніх країн, проаналізовано його поточний стан та встановлено особливості функціонування в умовах війни. За результатами аналізу досвіду держав, які незважаючи на воєнний конфлікт відродили туристичну галузь, розроблено рекомендації, що спрямовані на розвиток туризму в Україні. В процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи, такі як аналіз, синтез, порівняння, індукція та дедукція. За результатами дослідження встановлено, що туризм в Україні є дуже обмеженим та залежним від стабільності в країні. В зв'язку з воєнними діями, які продовжуються в ряді областей, він має певні особливості, пов'язані з безпекою українських та іноземних громадян: формування туристичних маршрутів з урахуванням наявності бомбосховищ, планування туристичних мандрівок відповідно до дії комендантської години, дотримання заборон в різних регіонах України. Не дивлячись на складну ситуацію в державі, туризм продовжує функціонувати. Для його відновлення в післявоєнний період необхідно включити розвиток туризму в програми післявоєнного відновлення, вести перемовини зі світовими готельними мережами щодо їх виходу в Україну, підготувати масштабну маркетингову кампанію для зовнішніх ринків, розробити туристичні програми місцями військової слави Збройних сил України, відновити зруйновану та пошкоджену туристичну інфраструктуру, просувати нестандартні формати туризму, відкривати туристичні національні офіси в розвинених країнах світу. Практичне значення дослідження полягає в можливості застосовувати запропоновані напрями розвитку туризму туристичними компаніями, що відновлюватимуть свою діяльність в післявоєнний період.

Ключові слова: туристична галузь, воєнний стан, російсько-українська війна, туристична інфраструктура, програма післявоєнного відновлення.

The article is devoted to determination of features of functioning of tourism industry in the conditions of war on the basis of transformations of tourism in Ukraine during the war 2022. The relevance of the study lies in the need to develop tourism as one of the main sectors of the economy during and after the war. The aim of the article is to develop recommendations aimed at restoring the tourism industry affected by the war in Ukraine. In order to achieve the objectives, the importance of the tourist market of Ukraine for the neighboring countries has been determined, its current state has been analyzed and the peculiarities of functioning in war conditions have been established. By results of the analysis of experience of the states which, despite the military conflict, have revived the tourist industry, the recommendations directed on development of tourism in Ukraine were worked out. General scientific methods such as analysis, synthesis, comparison, induction and deduction were used during the study. According to the results of the study, it was found that tourism in Ukraine is very limited and dependent on stability in the country. Due to the military activities that are ongoing in a number of areas, it has certain peculiarities related to the safety of Ukrainian and foreign citizens: the formation of tourist routes taking into account the presence of bomb shelters, planning tourist trips in accordance with the curfew, compliance with bans in different regions of Ukraine. Despite the difficult situation in the state, tourism continues to function. To restore it in the post-war period it is necessary to include tourism development in the post-war reconstruction programs, negotiate with global hotel chains on their entry to Ukraine, prepare large-scale marketing campaign for foreign markets, develop tourist programs by places of military glory of the Armed Forces of Ukraine, renew the destroyed and damaged tourist infrastructure, promote non-standard formats of tourism, open national tourist offices in developed countries. Practical value of the research consists in possibility of application of directions of development of tourism by the tourist companies resuming their activity in the post-war period.

Keywords: tourism industry, martial law, Russian-Ukrainian war, tourism infrastructure, post-war renewal program.

Постановка проблеми. Туризм – одна з основних галузей економіки України. У міру її розвитку в країні паралельно розвивається транспортна інфраструктура, покращується екологічний стан навколишнього середовища поблизу туристичних підприємств та рекреаційних зон, міська та комунальна інфраструктура. Проте ринок туризму дуже вразливий до криз різного походження, таких як стихійні лиха, епідемії, соціально-економічні та політичні кризи, воєнні конфлікти, що призводять до дестабілізації ситуації всередині країни. Цей факт підтверджує ситуація в туристичній галузі України, яка з початком повномасштабної війни пережила справжній крах. Зокрема, велика кількість туристичних компаній закрилася або перепрофілювала свою діяльність, а готелі, санаторії та туристичні бази, приймають біженців з окупованих територій. Ситуацію ускладнює й те, що небо над Україною закрито для польотів.

Попри військові дії, які продовжуються в багатьох областях нашої держави, та встановлені обмеження, туристичний сектор продовжує працювати в безпечних регіонах, де не ведеться активних бойових дій. Однак туристична діяльність під час війни має певні особливості, які потребують додаткового розгляду на аналізі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості туризму в Україні та світі розглядаються в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців: Вечерського В. В. [5], Дворської І. [1], Гуляєва В. Г., Рассохіна Т. В., Голодяєва В. І.

[10] та інших. Однак на сьогоднішній день недостатньо дослідженим залишається питання щодо особливостей його функціонування в умовах воєнного стану.

Формулювання мети статті. Мета статті – розробити рекомендації, спрямовані на відновлення туристичної галузі, яка постраждала внаслідок воєнних дій в Україні.

Основний матеріал дослідження. Туризм – високоприбуткова сфера економічної діяльності. Внесок індустрії туризму світової ВВП у 2020 році становив 4,7 трлн доларів. В багатьох країнах та регіонах світу він виступає в ролі каталізатора соціально-економічного розвитку через стимулювання розвитку інших секторів економіки: транспортування, сфери громадського харчування тощо.

У 2019–2020 рр. індустрія туризму по всьому світу зіткнулася з серйозним викликом у своєму розвитку – важкою кризою, пов'язаною зі стрімким поширенням COVID-2019. Закрилися кордони багатьох країн, зупинилося авіаційне та залізничне сполучення, у багатьох містах було введено режим загальної самоізоляції. Практично одноставно зазначають експерти, такої кризи у туризмі не спостерігалось з часів Другої світової війни. Згідно з дослідженням Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTC), проведеному навесні 2020 року, пандемія коронавірусу щодня стала скорочувати до мільйона робочих місць у світовому туризмі. Втім в кінці 2021 на початку 2022 року намітилась тенденція на відновлення цієї галузі. В січні 2022 року було

зафіксоване стрімке зростання туристичного потоку в порівнянні з 2021 роком (рис. 1).

У Європі відповідно до рис. 1. сектор туризму зріс майже на 200%, в Північній та Південній Америці – на 97%, на Близькому Сході – на 89%, в Африці – на 51%, в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні – на 44%. Почав відновлюватися український туризм. Однак в лютому 2022 році туристична галузь зіткнулась з новим випробуванням – російсько-українською війною, що незважаючи на свою обмежену географію, вплинула на стан туризму у глобальних масштабах. Найбільше постраждали Європейські держави. Основні проблеми, з якими вони зіткнулися сьогодні: втрата російських та українських туристів; обмеження щодо авіакомпаній та використання повітряного простору; більші витрати на харчування та паливо; зниження доходу туристичних компаній.

Війна в Україні послабила надії європейських країн на відновлення туризму після Covid-19 в Європі влітку 2022 р. за рахунок практично повної втрати потоку російських туристів через обмеження європейських країн щодо Росії та її громадян. До того, як пандемія перервала глобальні туристичні потоки, Росія була 11-м за величиною джерелом туристів у світі, а Україна – 13-м. На основі даних Всесвітньої туристичної організації, на ці дві країни припало 75 мільйонів туристів, або 5% від загальної кількості туристів у світі. Що стосу-

ється витрат на туризм, то внески росіян і українців були ще важливішими, склавши загальну суму в 50 мільярдів доларів США (близько 8% від загального світового обсягу) [2]. Таким чином варто відзначити важливість обох туристичних ринків для сусідніх європейських країн.

Сьогодні ж російські туристи є небажаними в багатьох напрямках, їм також важко туди потрапити, враховуючи заборони на російські авіалінії та обмеження на використання повітряного простору. Тим часом мільйони українців через вторгнення змушені виїхати за кордон. Для туристичної індустрії така ситуація не дозволяє розвиватися, оскільки біженці не приносять доходу у туристичні галузі, на відміну від туризму, а, навпаки, обтяжують додатковими витратами.

Безперечно, найбільш постраждала туристична галузь не тільки Європи, але й України. Цього року українським та іноземним туристам недоступні морські курорти. Чимало з них знаходиться в окупації або в безпосередній близькості до зони проведення бойових дій. Мова йде про Запорізьку, Херсонську та Миколаївську області. Курортний сезон не відкривали й в Одеській області.

Незважаючи на те, що західна Україна є відносно безпечною для туристів, на сьогоднішній день їх є небагато. Великого напливу туристів немає на жодному популярному курорті – Буковелі, Трускавці, Східниці чи Шацьких озерах.

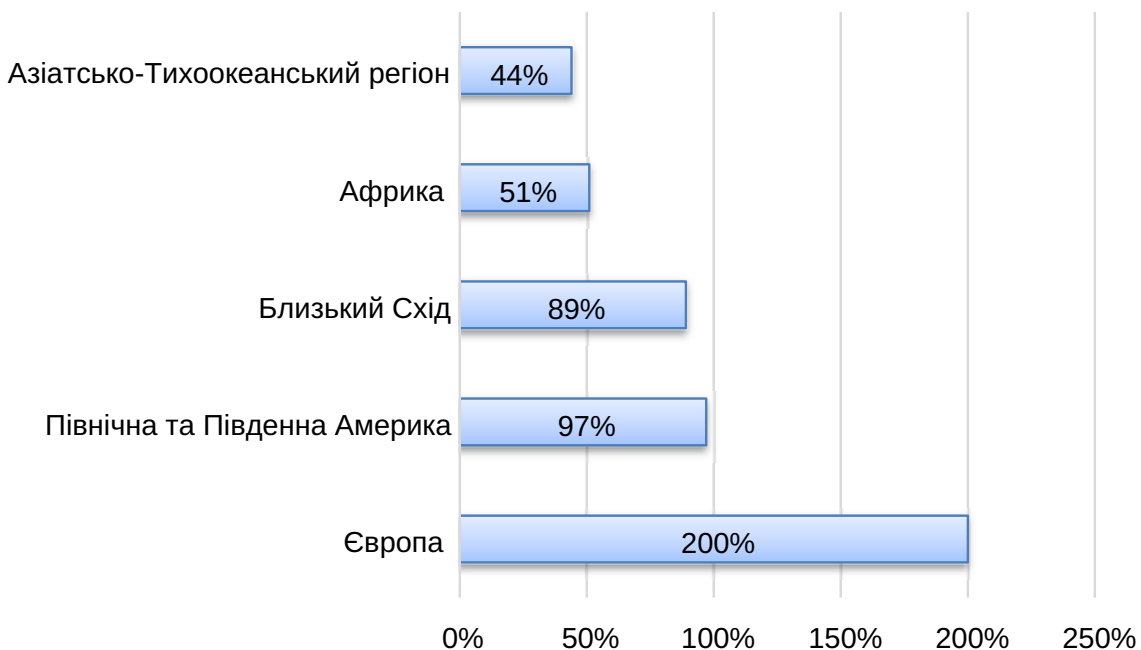

Рис. 1. Зростання туристичного потоку в січні 2022 р. [1]

Джерело: систематизовано авторами

Також від війни постраждав перспективний медичний туризм, а саме, оздоровлення, репродуктивна медицина та стоматологія. Іноземці бояться їхати в Україну, а самі українці не мають на це коштів. Більшість санаторіїв перепрофілювалися на реабілітаційні центри та приймають постраждалих від війни.

Розмір податків, сплачених її представниками до державного бюджету за чотири місяці 2022 року, у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року скоротився на 18%. Скоротилася й кількість платників податків, які працюють в туристичній сфері. За перші місяці війни їх кількість зменшилася на 10%. Варто зазначити, що за перші чотири місяці 2022 року найбільше коштів до бюджету надійшло від готелів та санаторіїв. Вони сплатили 340 млн гривень, але всерівно це на 24% менше, ніж в минулому році. Разом з тим, зафіксований приріст доходу від діяльності турагенств. В порівнянні з 2021 роком, він зріс на 85%. Однак це пов'язано з тим, що в звітний період увійшли два довоєнні місяці, коли активізувалось раннє бронювання на новорічні та різдвяні свята.

Найбільше коштів за вказаний вище період надійшло від фізичних та юридичних осіб, які працюють в сфері туризму у м. Києві та Київській області, Івано-Франківській, Львівській, Одеській, Дніпропетровській, Закарпатській, Харківській, Запорізькій та Полтавській областях (рис. 2). Однак, якщо порівнювати

з 2021 роком, в деяких областях він суттєво зменшився: в Одеській області – на 84% та в Івано-Франківській на 58%. Зростання податкових надходжень від туризму продемонструвала Львівська область – 47%, Закарпатська область – 30%, Полтавська область – 24%, Київська область – 10% [3].

На думку експертів, туристична галузь ще не відчула значних економічних втрат. Вона тільки починає входити в цей період. Втрати почнуть відчуватися за підсумками сезону, який, як правило, починається в червні-липні, а досягає піку в кінці літа – всередині осені [4].

Однак незважаючи на поглиблення поточної кризи у туристичному напрямі, і на практичне знищення туризму у південних напрямках України, туристичний потенціал нашої країни залишається достатньо високим.

В цілому, на території нашої держави знаходиться 170 тис пам'яток, 65 історико-культурних заповідників, 6 культурних об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО [5]. Українська туристична галузь приваблює туристів лікувальними водами Львівщини та Закарпаття, гірськими розвагами Буковелю, історичними місцями Полтавщини, соляними шахтами Донеччини, лікувальними грязями та морськими курортами Херсонщини й Одещини.

В довоєнний час, у 2021 році Україна увійшла в рейтинг найкращих туристичних країн Європи. Зокрема, вона була визнана однією з найкращих держав для туристичних походів

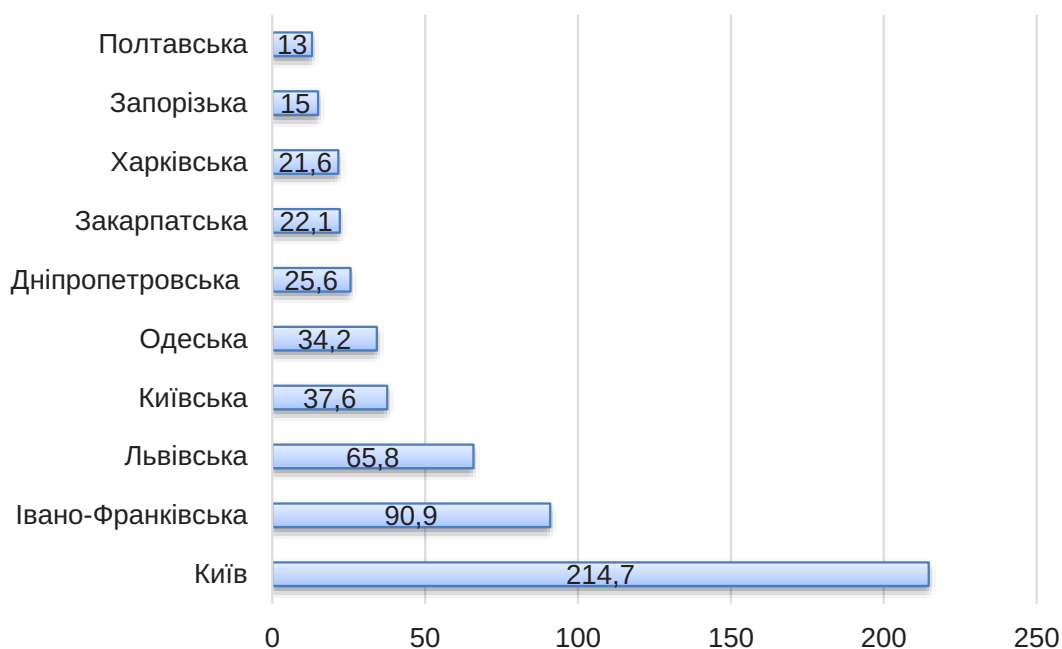

Рис. 2. Розмір податкових надходжень від туризму по областях, тис грн [3]

Джерело: систематизовано авторами

[6]. У цьому ж році наша країна посіла перше місце в рейтингу найдоступніших країн для подорожей автомобілем [7].

Згідно з даними Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ), у 2021 році Україну відвідало понад 4 мільйони туристів, що на 26% більше, ніж у 2020 році.

Саме з початком літнього сезону на ринку вітчизняного туризму почали з'являтися запити українців на відпочинок. У більшості випадків їх цікавить внутрішній туризм. Основними регіонами, які приваблюють українських туристів, залишаються умовно-безпечні регіони: Львівщина, Івано-Франківщина та Закарпаття. Великий попит спостерігається на поїздки у Карпати. Нещодавно почали відновлюватися екскурсійні тури в замки та музеї, які через воєнний стан довгий час не працювали. Підвищується інтерес до екскурсій Київщиною та Полтавщиною [8]. Поступово відкриваються дитячі табори. Переважно, вони діють в західній частині України – на Львівщині, Івано-Франківщині та Закарпатті. Що стосується морського відпочинку, то зі зрозумілих причин він недоступний.

В таких умовах внутрішній туризм має особливості, пов'язані з дозволами та обмеженнями, які діють під час війни у відносно безпечних західних та центральних регіонах країни. Їх повинні враховувати не тільки туристи, а й туристичні компанії.

Формування маршрутів з урахуванням розташування бомбосховищ. Туроператори та екскурсіводи, які складають екскурсійні маршрути, повинні враховувати, що в разі повітряної небезпеки туристам мають бути доступні бомбосховища.

Планування туристичних мандрівок відповідно до дії комендантської години. З метою підтримання правопорядку в умовах воєнного стану у всіх областях України встановлена комендантська година. Як правило, вона діє з 23.00 до 05.00. Саме тому планування відпусток чи відвідин тих чи інших локацій має відбуватися з урахуванням цієї вимоги.

Дотримання заборон, до яких відносяться прогулянки та екскурсії біля об'єктів критичної чи військової інфраструктури, проведення масових заходів, відвідування лісів, водойм та гірських маршрутів в різних регіонах України, відпочинок у прифронтових зонах та подорожі по територіях, які знаходяться чи були в окупації.

Варто зазначити, що кожна область має свої особливості відпочинку та туристичної діяльності на її території. Здебільшого вони

пов'язані з певними обмеженнями, які діють в тих чи інших регіонах (табл. 1).

Зовнішній туризм в умовах війни також має свої особливості. Більшість українців виїжджає за кордон не для того щоб відпочити, а для того щоб евакуюватися з небезпечних територій, на яких продовжують йти бойові дії. Крім цього, небо над Україною повністю закрито, що ускладнює подорож в інші країни. Однак з початком сезону зовнішній туризм почав дещо оговтуватися. Найпопулярніші серед українців – евакуаційні рейси до Болгарії, що зумовлено безкоштовним проживанням в готелях для українців, яке пропонує ця країна. Також почали відновлюватись вильоти на море в Туреччину, Єгипет, Іспанію, Туніс. Щоправда, для цього українцям потрібно самостійно їхати до аеропорту в сусідню Польщу. Таким чином організуються й відпочинкові тури в Литву та Молдову.

Враховуючи вищесказане можна зробити висновок, що з початком сезону внутрішній та зовнішній туризм активізувався, однак є дуже обмеженим та залежним від ситуації в країні, що обумовлено продовженням бойових дій в багатьох регіонах України, загрозою ракетних ударів по всій території держави, зруйнованою інфраструктурою та низькими доходами громадян. В зв'язку з цим він має певні особливості, які пов'язані переважно з безпекою українських та іноземних громадян.

Під час війни ситуація з туристичною галуззю нашої держави виглядає досить песимістично. Однак є надія, що після закінчення конфлікту вона почне відроджуватися. Досвід деяких країн, які пережили війну і вивели туризм на новий рівень підтверджує це. До таких країн відноситься: Хорватія, Ізраїль, Грузія.

У Хорватії під час війни туризм практично припинився. Після її завершення він знову відродився. Цьому сприяла масова піар-компанія невідомих раніше регіонів цієї країни. Хорватія має певні географічні особливості. Зокрема, в її склад входить понад тисячу островів, які відомі своєю чистотою та екологічністю. Завдяки вдалій рекламі пляжних локацій цієї країни про неї дізнався весь світ. На сьогоднішній день Хорватія стала популярним напрямом для багатьох туристів світу, що суттєво вплинуло на економіку країни. Близько 15% ВВП генерує туризм.

Ізраїль, не дивлячись на постійну війну з Палестиною, зберігає свій туристичний статус. Туризм повністю адаптований до війни. Більш того, на сьогоднішній день це ключ-

Таблиця 1

Особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у різних областях України [9]

Область	Особливості
Київ, Київська, Черкаська, Полтавська, Волинська області	Заборонено відвідування зелених зон та лісів, які розташовані поза межами житлових масивів, дозволено відпочинок біля водойм, перелік який визначений військовою адміністрацією
Львівська область	Дозволено відвідувати ліси, але заборонено пересуватися по них на транспорті. Виключенням є випадки, коли через ліс пролягає транзитний шлях або людина пересувається на велосипеді. Дозволено відпочивати біля водойм, перелік яких встановлений військовою адміністрацією
Закарпатська область	Дозволено відвідувати ліси, за виключенням частини Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного парку, заборонені польоти на одномоторних літаках
Івано-Франківська область	Дозволено відвідувати ліси та гори, заборонено пересуватися по них на джипах, квадроциклах, багі та мотоциклах. Дана заборона поширюється на курорт Буковель
Тернопільська область	Дозволено відвідувати ліси, однак заборонено розпалювати багаття. Всі туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Вінницька область	Заборонено відвідування лісів, дозволена туристична діяльність біля водойм, крім тих місць, які знаходяться неподалік об'єктів інфраструктури
Рівненська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, які знаходяться в північній частині
Житомирська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, що розташовані за 20 км від кордону з Білоруссю. Дозволено працювати тим закладам культури, які мають обладнані укриття
Хмельницька область	Дозволено відвідувати ліси з певними обмеженнями. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Чернівецька область	Дозволено відвідувати ліси. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Миколаївська область	Дозволено відвідувати визначені військовою адміністрацією лісові урочища з деякими обмеженнями

Джерело: систематизовано авторами

чова галузь економіки. 6% населення зайняті саме в туризмі. Постійні конфлікти знижують доходи від туризму, але економіка практично цього не відчуває. Цьому сприяє особлива структура формування ВВП, коли дохід від однієї галузі здатен компенсувати втрати від іншої [10].

Грузія після війни з Росією стала відомою на весь світ. Департаментом з туризму та курортів було визнано, що ріст інвестиційного потоку в цю галузь вивів країну на новий світовий рівень.

Безумовно, війна в Україні не має аналогів в сучасній історії, тому неможливо провести коректну аналогію з жодною із країн, які пережили воєнний конфлікт та відродили туризм. Не слід забувати, що бойові дії в Хорватії, Ізраїлі чи Грузії були не настільки руйнівними, як в нашій країні. Те, що трапилося з

туристичним ринком України не траплялось в жодній країні, тому його реанімація буде особливою. Про відновлення туристичної галузі в Україні необхідно потурбуватися вже сьогодні. Для цього пропонуємо такі кроки:

Програми післявоєнного відновлення, які розробляються українським Урядом, повинні включати туризм.

Перемовини зі світовими готельними мережами щодо їх виходу в Україну повинні розпочинатися вже сьогодні, коли ще є інтерес до нашої держави.

Підготовка масштабної маркетингової кампанії для зовнішніх ринків. Україна повинна сприйматися не тільки як місце бойових дій, а і як безпечна локація для подорожей.

Розробка туристичних програм по місцям військової слави Збройних сил України. Про нашу державу вже знає весь світ. Після

закінчення війни багато туристів захоче побачити місця, де йшли бойові дії.

Відновлення туристичної інфраструктури, що неможливо буде зробити без допомоги інших країн та міжнародних організацій.

Просування нестандартних та потенційно успішних форматів: екотуризму, урбан-культури тощо.

Відкриття національних офісів українського туризму в розвинених країнах світу.

Висновки. Україна має значний туристичний потенціал. Щорічно її відвідує велика кількість туристів зі всього світу. Проте в лютому 2022 році туристична галузь нашої держави зіткнулась з важким випробуванням – російсько-українською війною. Військовий конфлікт призвів до руйнування туристичної інфраструктури в багатьох регіонах України, втрати іноземних туристів, заборони використання повітряного простору та інших негативних наслідків. Попри це туризм продовжує функціонувати, проте має певні особливості, зумовлені ситуацією в нашій державі. До них можна віднести формування туристичних маршрутів з урахуванням наявності бомбосховищ, планування туристичних мандрівок відповідно

до дії комендантської години, дотримання заборон, до яких відносяться прогулянки та екскурсії біля об'єктів критичної чи військової інфраструктури, проведення масових заходів, відвідування лісів, водойм та гірських маршрутів в різних регіонах України.

Незважаючи на складну ситуацію в туристичній галузі в післявоєнний час вона повинна стати ключовою у стратегії економічного відновлення. Однак працювати над цим потрібно вже сьогодні. Зокрема, необхідно включити розвиток туризму в програми післявоєнного відновлення, вести перемовини зі світовими готельними мережами щодо їх виходу в Україну, підготувати масштабну маркетингову кампанію для зовнішніх ринків, розробити туристичні програми по місцям військової слави ЗСУ, працювати над відновленням туристичної інфраструктури, просувати нестандартні формати туризму, відкривати національні офіси туризму в інших країнах.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування запропонованих напрямів розвитку туризму для туристичних компаній, що відновлюватимуть свою діяльність в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? liga.net, 2022. URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>.
2. How the war in Ukraine will affect European tourism. globetrender.com, 2022. URL: <https://globetrender.com/2022/04/28/how-the-war-in-ukraine-will-affect-european-tourism>.
3. Павлиш О. Через війну надходження до держбюджету від туристичної галузі впали до 18%. epravda.com.ua, 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/14/688142>.
4. Основні втрати ще попереду: українцям розповіли, як війна вдарила по туризму. unian.ua, 2022. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/osnovni-vtrati-shche-poperedu-ukrajincyam-rozpovili-yak-viynavdarila-po-turizmu-novini-ukrajina-11866203.html>.
5. Вечерський В. В. Культурна спадщина України. vue.gov.ua, 2022. URL: https://vue.gov.ua/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.
6. Україна увійшла до рейтингу найкращих туристичних країн Європи. tsn.ua, 2021. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/ukrayina-uviyshla-do-reytingu-naykraschih-turistichnih-krayin-yevropi-1806736.html>.
7. Україна посіла перше місце в рейтингу як найдоступніша країна для подорожей на авто. tsn.ua, 2021. URL: <https://tsn.ua/auto/news/ukrayina/ukrayina-posila-pershe-misce-v-reytingu-yak-naydostupnisha-krayina-dlya-podorozhey-na-avto-1800112.html>.
8. Приседська В. Як переживає війну туристична галузь. bbc.com, 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62004034>.
9. Магдик Н. Туризм під час війни: як відпочивати в Україні цього літа. segodnya.ua, 2022. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/turizm-vo-vremya-voyny-kak-otdyhat-v-ukraine-etim-letom-1629651.html>.
10. Гуляев В. Г., Рассохина Т. В., Голодяева В. И. Научные подходы к развитию туризма в Российской Федерации в условиях кризиса, санкций и геополитической нестабильности. *Вестник РМАТ*. 2016. № 1. С. 126–131.

REFERENCES:

1. Dvorska I. (2022) Turystychna haluz pislya viyny: chy mozhlyva reanimatsiya ta antykryzove upravlinnya? [Tourism industry after the war: is resuscitation and anti-crisis management possible?]. Available at: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>. [in Ukrainian]
2. How the war in Ukraine will affect European tourism (2022). Available at: <https://globetrender.com/2022/04/28/how-the-war-in-ukraine-will-affect-european-tourism>.
3. Pavlysh O. (2022) Cherez viynu nadkhozhdzhennya do derzhbyudzhetu vid turystychnoyi haluzi vpaly do 18% [Due to the war, revenues to the state budget from the tourism industry fell to 18%]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/14/688142>. [in Ukrainian]
4. Osnovni vtraty shche poperedu: ukrayintyam rozpovily, yak viyna vdaryla po turizmu (2022) [The main losses are yet to come: Ukrainians were told how the war hit tourism]. Available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/osnovni-vtrati-shche-poperedu-ukrajincyam-rozpovili-yak-viyina-vdarila-po-turizmu-novini-ukrajina-11866203.html>. [in Ukrainian]
5. Vechersky V. (2021) Kul'turna spadshchyna Ukrayiny [Cultural heritage of Ukraine]. Available at: https://vue.gov.ua/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 [in Ukrainian]
6. Ukrayina uviyshla do reytnhu naykrashchych turistychnykh krayin Yevropy (2021) [Ukraine entered the rating of the best tourist countries in Europe]. Available at: <https://tsn.ua/ukrayina/ukrayina-uviyshla-do-reytingu-naykraschih-turistichnih-krayin-yevropi-1806736.html>. [in Ukrainian]
7. Ukrayina posila pershe mistse v reytnhu yak naydostupnisha krayina dlya podorozhey na avto (2021) [Ukraine took first place in the rating as the most accessible country for traveling by car]. Available at: <https://tsn.ua/auto/news/ukrayina/ukrayina-posila-pershe-misce-v-reytingu-yak-naydostupnisha-krayina-dlya-podorozhey-na-avto-1800112.html>. [in Ukrainian]
8. Prysedska V. (2022) Yak perezhyvaye viynu turystychna haluz [How the tourist industry survives the war]. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62004034>. [in Ukrainian]
9. Mahdyk N. (2022) Turyzm pid chas viyny: yak vidpochyvaty v Ukrayini ts'oho lita [Tourism during the war: how to rest in Ukraine this summer]. Available at: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/turizm-vo-vremya-voyny-kak-otdyhat-v-ukraine-etim-letom-1629651.html>. [in Ukrainian]
10. Gulyayev V., Rassokhina T., Golodyayeva V. (2016) Nauchnyye podkhody k razvitiyu turizma v usloviyakh krizisa, sanktsiy i geopoliticheskoy nestabil'nosti [Scientific approaches to the development of tourism in conditions of crisis, sanctions and geopolitical instability]. *Vestnik RMAT*, 1, 126–131. [in Russian]